

teksta. Organizacija jedinice je tako pregledna i očita da i učenici, a ne samo nastavnici, mogu pratiti tok napredovanja u sklopu pojedine jedinice te postavljati vlastite zadatke. Upravo ta čitkost udžbenika za učenika, postignuta izlučivanjem elemenata i aktivnosti koje učenik mora »naučiti« da bi svladao program, čini se da je i najvredniji doprinos autora našoj udžbeničkoj literaturi.

Božica Stančić

JEZIČKE STUDIJE: SVESKA I

Radovi Instituta za strane jezike i književnosti
Filozofskog fakulteta Novi Sad
Urednik dr Pavica Mrazović

Prvi svezak ove biblioteke kojoj je cilj objavljivanje radova novosadskih germanista iz područja gramatičke teorije, kontrastivnih studija i nastave stranih jezika posvećen je gramatici zavisnosti (Dependenzgrammatik) te ilustrira neke omgućnosti njezine primjene u nastavi srpskog ili hrvatskog jezika.

Kao koristan sintetski prikaz treba istaknuti uvodni članak urednice dr Pavice Mrazović *Razvoj gramatike zavisnosti*. Pojedini problemi jezičnog opisa osvijetljeni su s raznih aspekata, prikazani s gledišta nekoliko eminentnih predstavnika ove gramatičke teorije, njihovih međusobnih suprotstavljanja, uz razmišljanja i kritiku autorice.

Polazeći od prvih početaka teorije zavisnosti Luciena Tesnière, ona prati razvoj pojma zavisnosti i valentnosti u Glinza, Grebea, Brinkmanna, Erbena, Fourqueta i Admonija, da bi naposljetku suprotstavila već detaljno razrađenu teoriju zavisnosti Helbiga, s jedne, i Engela, s druge strane.

Osim detaljnog prikaza problema valentnosti, posebno valentnosti glagola, predstavljen je pojam rečeničnih modela te razgraničavanja glagolskih dopuna od dodataka i međusobno razgraničavanje samih dopuna na obigatorne i fakultativne, što je predmet žive diskusije među pobornicima ove teorije. I ne samo njih.

Drugi članak Zorana Žiletića iscrpno predstavlja teoriju zavisnosti i Engelovu *Sintaksu suvremenog njemačkog jezika*. Objasnjeni su osnovni pojmovi na kojima Engel gradi svoj jezični opis: regens, dependens, nukleus i satelit, pojam rekcije i valentnosti, rečeničnih obrazaca i planova te već spomenuto razgraničavanje dopuna i dodataka.

Slijedi prikaz Marije Ličen o vrstama riječi u gramatici Helbig/Buscha i sintaksi U. Engela.

Kompleksni problem klasifikacije jezičnog materijala pokušali su autori gramatika riješiti eliminiranjem tradicionalnog kriterija značenja koji je često dovodio do nelogičnih i nedosljednih rezultata. Umjesto toga Helbig/Buscha vrše klasifikaciju na osnovi sintaktičkih kriterija, a Engel još i morfoloških. Kriterij distribucije preuzimaju Helbig/Buscha od Ch. C. Friesa, pa supstitucijom u određene rečenične okvire dolaze do podjele na

vrste riječi. Neke od tako konstituiranih vrsta treba podijeliti na subklase (glagol, na primjer, na osnovi valentnosti). Relativno slobodan red riječi u njemačkom jeziku čini ovaj distribucijski kriterij ponekad nedostatnim. Da bi riješili slučajeve dvosmislenosti, Helbig/Buscha predlažu transformacije i tako ostaju do kraja dosljedni (na sintaktičkom nivou).

Engelova podjela bazira se na dva principa: morfološkom i sintaktičkom, što uzrokuje neke nedosljednosti. Njegovih se 11 klasa riječi ne poklapa potpuno s tradicionalnom podjelom. Iako uspijeva otkloniti neke njezine nedostatke, on predlaže i neka problematična rješenja, a 11. klasa »nesvrstanih« riječi pokazuje da njegovi kriteriji u dosta slučajeva zakazuju.

Po mišljenju autorice članka, Engelu nije uspjelo razriješiti mnogobrojne zavrzlake pri pokušaju klasifikacije, no njegov pothvat treba shvatiti kao napor vrijedan pažnje koji neke dosadašnje probleme osvjetljava na nov način.

Marija Bačvanski uspoređuje opis sintaktičkih odnosa u spomenutim dvjema gramatikama. Engel definira rečenicu kao konstrukt koji se sastoji od glagola kao upravne riječi i njegovih satelita. Heblig/Buscha ne definiraju rečenicu, već odmah prelaze na utvrđivanje njezinih dijelova, i to testovima permutacije i supstitucije.

Oni navode nekoliko kriterija po kojima određuju funkciju rečeničnih dijelova, a autorica članka konstatira da nije objašnjeno kada i koji se od tih kriterija primjenjuje na određeni rečenični dio. Navodi klasifikaciju rečeničnih dijelova na dopune i dodatke te uspoređuje nazive za dopune i dodatke u objema gramatikama, a zatim proučava njihovu poziciju u kojoj važno mjesto zauzima pojam rečeničnog okvira (*Satzrahmen*).

Autorica članka se osvrće na analizu složene rečenice u jednoj odnosno drugoj gramatici, na osnovi čega Engel predlaže nove termine: nadređena i podređena rečenica. Prema broju glagolskih dopuna Helbig/Buscha uspostavljaju deset rečeničnih modela s 97 varijanata. Problem obligatornih i fakultativnih dopuna ostaje, prema mišljenju autorice članka, nedovoljno riješen, kao što ostaje neriješeno i centralno pitanje gramatike valentnosti, tj. razlika između dopuna i dodataka. Iako je Engel predložio da se dopunama smatraju oni dijelovi koji zavise samo od određenih subklasa jedne klase riječi, a dodacima dijelovi koji zavise od svih elemenata jedne klase riječi, što se čini vrlo prihvatljivim, ni njegovo razrješavanje obligatornog od fakultativnog nije zadovoljavajuće jer sve ovisi o pojmu gramatičnosti koja nije definirana operacijskim putem, već je prepuštena kompetenciji govornika.

Iako i spomenuti članci mogu poslužiti kao poticaj za razmišljanje u smislu kontrastivne analize i njene primjene u nastavi stranih jezika, posljednja se tri članka konkretno bave upravo tim pristupom. Kontrastivnom metodom, a na teorijskoj osnovi modela dependencijalne gramatike *Jovan Đukanović* istražuje nominalne fraze u njemačkom i srpskohrvatskom jeziku. Uspoređuje njihovu strukturu, sličnosti i razlike u oblicima i mogućnosti njihove supstitucije. Polazište mu je u utvrđivanju oblika koji mogu imati ulogu kao sateliti. Ti se oblici u oba jezika uglavnom poklapaju, a navedeni su slučajevi nepoklapanja. Sateliti funkcioniraju ili kao dopune ili kao dodaci. Uspoređuje se zatim pozicija satelita i utvrđuje da je ona u srpskohrvatskom puno fleksibilnija nego u njemačkom, samo što je pozicija dodataka slobodnija od pozicije dopuna. Interesantne su mogućnosti morfološke transpozicije iz jednog jezika u drugi, na koje autor upozorava, te upućuje na opasnosti interferencije.

Guđrun Krivokapić uspoređuje posesivni dativ u njemačkom i srpskohrvatskom jeziku, također na osnovi dependencijskog gramatičkog modela. Ovu dopunu analizira strukturalno-semantički, najprije u jednom, a zatim u drugom jeziku, da bi ih zatim usporedila. Ustanovljava da je posesivni dativ u oba jezika dopuna uz imenicu, a ne uz glagol, pri čemu je posredna ovisnost o glagolu u srpskohrvatskom još manja nego u njemačkom jeziku i može stajati uz gotovo svaku rečeničnu dopunu, dok je u njemačkom jeziku ograničen na četiri. Osim toga, u srpskohrvatskom semantičke su restrikcije s obzirom na glagol vrlo rijetke i pojavljuju se samo u glagolima koji sami po sebi označavaju posesivnu relaciju. U oba se jezika posesivni dativ realizira na isti način; označava živo biće i imena stvari samo kad se radi o personifikaciji, a u srpskom ili hrvatskom jeziku i u nekim drugim slučajevima, ali vrlo rijetko. Regens dativa mogu biti imena dijelova tijela ili obuće te imenice koje označavaju ljude u njihovim rodbinskim odnosima. Iz toga proizlazi i odnos pojmova u regensu i dativu: odnos pripadanja koji se može podijeliti na tri vrste s ovim relatorima:

- x je dio y (partitivni odnos),
- x je u određenom odnosu s y,
- x je svojina y (posesivni odnos).

Sve se tri relacije mogu izraziti i drugim sredstvima: posesivnim genitivom ili determinativom, a u našem jeziku i posvojnim pridjevom. Posesivnim dativom signaliziran je poseban odnos govornika, emocionalno participiranje bića imenovanog u dativu u onome što rečenica iskazuje.

Na kraju autorica traži razloge veće rasprostranjenosti posesivnog dativa u srpskohrvatskom nego u njemačkom jeziku. Ona smatra da u nas spomenuta psihička participacija bazira na postojanju relacije pripadanja, dok se u njemačkom pretpostavka participacije ne zasniva samo na činjenici postojanja relacije, već zavisi i od sadržaja iskaza.

U zaključnom članku *Korelativan odnos teorije o jeziku i nastavne prakse Pavica Mrazović* upućuje na specifičnu interakciju između teorije o jeziku i nastavne prakse. Dok teoretska ispitivanja u većini područja pretihode novim dostignućima u praksi, u ovom slučaju impulsi za nove spoznaje često dolaze iz neposredne prakse. Najbolji su primjer kontrastivna istraživanja na području jezika.

U toku povijesti nastave jezika zauzimala je teorija o jeziku različito mjesto, prema tome koja su shvaćanja prevladavala: dok je u prijevodno-gramatičkoj metodi bila uzvisivana, u direktnoj je metodi bila isključena. Autorica misli da su uvaženi metodičari postavili danas teoriju o jeziku na pravo mjesto u nastavi stranih jezika smatrajući je ishodištem svih gramatičkih teorija i nastavnih modela.

U nastavku članka ilustrirana je primjena teorije gramatike zavisnosti u nastavi stranih jezika. Teoretska osnova te gramatike sastoji se u pretpostavci da se elementi u jeziku pojavljuju u međusobnoj povezanosti (komomitanciji) koja se mora, može ili ne može realizirati. Na osnovi takvog shvaćanja mogu se opisati raznorodne veze među jezičnim elementima, a njihovo poznavanje znatno olakšava razvijanje komunikativne kompetencije, koja se danas smatra najvažnijim ciljem nastave stranog jezika. Uzmimo primjer iz srpskohrvatskog jezika! Atributivni genitiv imenice mora uza se imati neku dopunu, glagol čitati može ali ne mora imati dopunu u akuzativu, a dva se nominativa u nominalnoj sintagmi *isključuju*. Teza o dependencijalnim odnosima uzrokovala je konstituiranje subklasa glagola prema

dopunama koje im pripadaju, što najizravnije pomaže u svladavanju rečeničnih obrazaca stranog jezika. Prema dopunama i njihovim kombinacijama Engel je uspostavio oko 40 rečeničnih obrazaca za njemački jezik. Frekventnije obrasce treba u nastavi prije uvesti.

Zahvaljujući ovom dostignuću gramatičke teorije omogućeno je sastavljanje rječnika valentnosti s iscrpnim informacijama o obavezanim i fakultativnim dopunama, što uvelike unapređuje nastavu stranog jezika.

Na kraju je navedena iscrpna bibliografija radova o gramatici zavisnosti i valentnosti do kraja 1978. godine.

Vučina Raičević

4000 НАИБОЛЕЕ УПОТРЕБИТЕЛЬНЫХ СЛОВ РУССКОГО ЯЗЫКА — Учебный словарь для зарубежных школ (редак.: Н. М. Шанского), Москва, Издательство «Русский язык», 1978.

Polazeći od činjenice da ruski jezik u savremenim uslovima međunarodne razmene nije više dostupan samo ograničenom krugu ljudi: stručnjacima za ruski jezik, predstavnicima poslovnih krugova, naučnicima i drugima, već da je sve više predmet interesovanja različitih socijalnih, profesionalnih i uzrasnih slojeva stanovništva u svetu, da je sastavni deo nastavnih programa osnovnih, srednjih, viših i visokih škola, poznata moskovska izdavačka kuća «Russkij jazyk» izadala je pre nešto više od godinu dana još jednu korisnu knjigu za strance. Reč je o rečniku od 4 000 najfrekventnijih reči savremenog ruskog jezika. Kako autori ističu u predgovoru, ovaj je rečnik potpuno samostalan priručnik iz ruske leksike. Može poslužiti pri formiranju leksičkog minimuma za učenike-strance koji ruski jezik izučavaju u školama, kao i pri izradi udžbenika i drugih didaktičkih materijala za srednje škole u inostranstvu.

Po svojoj funkciji rečnik je didaktički, pre svega po svojoj nameni i objašnjenjima o njegovoj strukturi i prirodi prezentiranog leksičkog materijala, kao i po tome što svojim lepim, uspelim ilustracijama i prilogom na kraju rečnika daje niz korisnih lingvokulturoloških informacija.

Rečnik sadrži pomenuti broj reči ruskog jezika koje su neophodne za aktivno vladanje jezikom, što je bitna njegova karakteristika. Glavni njegov deo čine rečenički članci sa odrednicama (kao zaglavljem) koje su poredane azbučnim redom. Treba odmah istaći veoma koristan prilog rečniku koji sadrži više tematskih leksičkih celina: nazive sovjetskih saveznih republika i njihov osnovni nacionalni sastav, slike izvorne narodne nošnje, nazive školskih predmeta, termine iz nauke o književnosti i lingvistike, nazive životinja, ptica i biljaka, meseci i dana u nedelji, jedinice mere i izvestan broj skraćenica. Naročito je koristan ilustrovani deo priloga gde su vizualno predstavljeni predmeti za koje u rečniku postoje leksičke jedinice. Taj deo priloga (u boji) korisno može poslužiti pri semantizaciji reči.

Rečnički članak čine reč-odrednica, gramatička karakteristika njezinih oblika koji su po pravilu široko rasprostranjeni, kao i osobine njihovog građenja (alternacije, promena akcenta), zatim slede spojevi reči pa rečenice kojima se otkriva značenje reči i njihova upotreba. Postupak semantizacije